

ACTA MUSEI VARNAENSIS
XIII-2

**ИСТОРИЯ И КУЛТУРА
НА БЪЛГАРИЯ И БЪЛГАРИТЕ
(IX – XIX В.)**

**Исторически изследвания и археологически приноси
в памет на проф. д-р Валентин Плетньов**

**HISTORY AND CULTURE
OF BULGARIA AND THE BULGARIANS
(9TH – 19TH C.)**

**Historical Research and Archaeological Contributions
in Memory of Prof. Valentin Pletnyov**

ОНГЪЛ
Варна 2019 Varna

Главен редактор:

проф. д.и.н. Иван Русев

Редакционна колегия:

проф. д.и.н. Иван Русев

доц. д-р Валери Йотов

гл.ас. д-р Игор Лазаренко

гл.ас. д-р Мария Манолова

Технически редактор:

Кольо Хубенов

На корицата: *Сребърна позлатена нагръдна икона
с изображение на св. Теодор Стратилат от съкровище,
намерено до с. Долище (XIII – XIV в.).*

Издателство ОНГЪЛ

ISBN 978-619-7373-68-4

Варна

2019 г.

**проф. д-р Валентин Георгиев Плетньов
(1962 – 2017 г.)**

СЪДЪРЖАНИЕ

НУМИЗМАТИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ NUMISMATIC RESEARCH

Константин Дочев. Колективна монетна находка със златни перпери (XIII в.) от с. Долище, област Варна	9
Konstantin Dochev. Coin Hoard of Gold Hyperpyra (13 th Century) from Doliste Village, Varna Region	9
Игор Лазаренко. Съкровище с перпери „Йоанов“ тип, намерено в района на средновековния град Кастрици	41
Igor Lazarenko. Hoard of “John’s” Type Hyperpyra Found in the Area of the Medieval Town of Kaŝtritsi	41
Женя Жекова. Съкровище със сребърни монети на цар Иван Александър (1331 – 1371 г.) от крепостта „Кастрици“	81
Zhenya Zhekova. Hoard of Silver Coins of Tsar Ivan Alexander (1331 – 1371) from the Fortress of Kaŝtritsi	81
Владимир Овчаров. Новооткрит грош на добруджанския владетел Тертер	105
Vladimir Ovcharov. Newly Discovered Grosso of the Dobrudzha Ruler Terter	105
Владимир Пенчев. Част от колективна находка със сребърни монети от XVI – началото на XVII в. от Варненско	117
Vladimir Penchev. Part of a Hoard with Silver Coins from the 16 th – the Beginning of the 17 th Century from the Varna Region	117

ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ HISTORICAL RESEARCH

Стефан Йорданов. Средновековна Варна и нейната субстратна топонимия: Addenda minores ad quaestionum (I)	177
Stefan Yordanov. Medieval Varna and its Substrate Topology: Addenda Minores ad Quaestionum (I)	177

Николай Хрисимов. Приписката в Чивидалското евангелие и името на българския владетел, управлявал между княз Борис и цар Симеон.....	195
Nikolay Hrissimov. The Colophon in the Gospel of Cividale, and the Name of the Bulgarian Lord who Ruled Between Prince Boris and Tzar Simeon.....	195
Николай Марков. За минно-подривното дело в Османската империя. Кратки бележки	209
Nikolay Markov. Breves notes sur le corps des sapeurs de l'armée ottomane.....	209
Георги Ковачев. Казашки набези по Западното черноморско крайбрежие през първата половина на XVII в.	233
George Kovachev. Cossack Raids on the Western Black Sea Coast during the First Half of the 17 th Century	233
Хитко Вачев. Женски пръстени-печати от XVIII в.	249
Hitko Vachev. Women's Signet Rings from the 18 th Century	249
Кольо Хубенов, Невян Митев. Гробни находки от Руско-османската война 1828 – 1829 г., съхранявани в музея на Възраждането във Варна	269
Kolyo Hubenov, Nevyan Mitev. Grave Objects from the Russo-Ottoman War 1828 – 1829, Held by the Museum of National Revival in Varna	269
Иван Русев. За хронологията и някои дискуссионни въпроси относно появата и ползването на телеграфа през Кримската война (1853 – 1856 г.)	289
Ivan Roussev. Regarding the Chronology, and Questions Currently under Discussion on the Emergence and Use of the Telegraph during the Crimean War (1853 – 1856).....	289
Невян Митев. Европейската историография през XXI в., посветена на последните кръстоносни походи на Балканите през 1443 – 1444 г.	311
Nevyan Mitev. The European Historiography of the 21 st Century, Dedicated to the Last Crusades in the Balkans 1443 – 1444.....	311
Теодор Роков. Началото на експерименталната морска археология в България.....	321
Teodor Rokov. The Beginnings of Experimental Maritime Archaeology in Bulgaria.....	321

ИСТОРИЧЕСКИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

HISTORICAL
RESEARCH

ПРИПИСКАТА В ЧИВИДАЛСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ И ИМЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ВЛАДЕТЕЛ, УПРАВЛЯВАЛ МЕЖДУ КНЯЗ БОРИС И ЦАР СИМЕОН

НИКОЛАЙ ХРИСИМОВ

***Abstract:** The article discusses the problem of the identification of the Bulgarian ruler Prince Vladimir (889 – 893) with Rasate in the Colophon of the Gospel of Cividale. Four points were highlighted, on the basis of which it can be claimed that they have separate identities. An attempt was made also to hypothetically respond to the problem of Vladimir's absence in the colophon on the basis of Bulgarian customary law.*

***Keywords:** First Bulgarian Empire, Prince Vladimir (889 – 893), Rasate, the Colophon, Gospel of Cividale, Prince Boris' sons*

Владетелят, управлявал между княз Борис I и цар Симеон I, рядко е бил обект на специализирани изследвания (вж. напр. Трифонов 1927), а е запомнен преди всичко с опита си за езическа реакция, заради която даже е сравняван с римския император Юлиан Апостат (361 – 363 г.) (Стефанов 1995) и заради двойното име, с което е влязъл даже и в учебниците ни по история за различните класове, в които се изучава българско средновековие (вж. напр. Павлов и кол. 2002, 56; Пенин, Кушева 2009, с. 54; Михайлова и кол. 2017, 52; Гагова и кол. 2017, 52; Павлов и кол. 2017, 44; Бакалов и кол. 1993, 46; Гюзелев и кол. 2012, 30; Фол и кол. 1996, 60; Лазаров и кол. 2001, 50 и кол.).

Тази двойственост на името е следствие от опита да бъдат примирени от една страна липсата на името на Владимир в приписката от Чивидалското евангелие и от друга – че по презумпция там са изписани имената на цялото семейство на княз Борис (вж. напр. Гюзелев 1969, 231¹). При отсъствието в приписката на името на кратко управлявалия български владетел, то автоматично се търси там негов заместител и при предположение, че

---

¹ Приписката от Чивидалското евангелие е наречена първостепенен, напълно официален документ за рода на княз Борис.

имената на челядта му е изписана в поредност, то Расате е приеман за тъждествен/равен на Владимир.

За Павел Шафарик (Шафарик 1847, 305) и Александър Хилфердинг (Гилфердинг 1868, 85 – 86), непознаващи приписката от Чивидалското евангелие, името на владетеля е Владимир. Васил Златарски, говорейки за този владетел, го назовава през цялото време Владимир (Златарски 1994, 202 – 294). Единственото колебание за името присъства в една коментарна бележка, отнасяща се за приписката и съдържанието ѝ, където присъства пояснението, че княз Борис има четирима синове: *Расата (или Хръсате, езическото име на Владимир), Гаврил, Симеон и Яков...* (Златарски 1994, 278, бел. 1). При Петър Мутафчиев той е назоваван единствено като Владимир (Мутафчиев 1992, 164 – 169). В първата англоезична цялостна история на Първото българско царство, дело на Стивън Рънсиман, „History of First Bulgarian Empire“ (Runciman 1930; българско издание: Рънсиман 1993), разглеждайки управлението на този владетел, той го назовава Владимир (Рънсиман 1993, 113 – 115), но заедно с това, във връзка с приписката, прави уточнението: ... *тук Владимир е наречен Расате – вероятно името му преди да приеме християнството* (Рънсиман 1993, 113, бел. 1). В класическото произведение на Васил Гюзелев, посветено на княз Борис I и България през втората половина на IX в., за обозначаване на този български владетел се използват формите Владимир и Владимир-Расате, като първата преобладава (Гюзелев 1969, 459 – 469). В официалното издание на БАН „История на България“ разглеждаваният владетел присъства като Владимир-Расате (Гюзелев, Божилов 1981, 236 – 238). За Иван Божилов владетелят Владимир и Расате от приписката са безспорно една и съща личност, като първото име е езическото, а второто – християнско. По тази причина той го назовава Расате-Владимир.² При представянето на владетеля Йордан Андреев го нарича Владимир, но прави уточнението: ... *роден е преди покръстването и носи прабългарското име Хръсате* (Андреев 1992, 60). В излязлата през 1999 г. и станала христоматийна „История на средновековна България VII – XIV век“ с автори В. Гюзелев и И. Божилов, в зависимост

² *Бъдещият български цар (Симеон – б.а.) е третият син на хан Борис, който според познатата приписка в известното Чивидалско евангелие, е имал четирима сина и две дъщери: Расате или Хръсате (Владимир), Гаврил, Симеон и Яков, монахиня Евпраксия и Анна* (Божилов 1983, 33 – 34).

В излязлата посмъртно „История на средновековна България“ авторът красноречиво е назовал параграфа посветен на този владетел „Расате-Владимир: бунтът срещу тоталния византинизъм“ (Божилов 2017, 51 – 56).

от това кой е автор на отделните текстове, се отдава предпочитание към Владимир (Божилов, Гюзелев 1999, 221 – 225³) или Расате-Владимир (Божилов, Гюзелев 1999, 229 – 231). Тенденцията на двойно назоваване на владетеля е възприета и в наскоро излезли чуждоезични истории на средновековна България (вж. Leszka, Marinow 2015, 61 – 69, където автор на параграфа е М. Лешка).

При краткия преглед на мненията на основни автори и произведения, представящи епохата на Средновековието или конкретния период, се вижда, че преди появата на приписката от Чивидалското евангелие проблем с името на владетеля не съществува. След появата му голяма част от авторите се опитват да търсят решение на създалата се ситуация на несъответствие между името, съдържащо се в изворите, касаещи владетеля на българската държава по това време, и текста на приписката от Чивидалското евангелие. Други изследователи възприемат тази двойственост като даденост и съответно това е оставено без коментар.

Изключение прави К. Иречек, който в първото издание от 1876 г. на своята „История на българите“ назовава владетеля само с името Владимир (Иречек 1878, 196 – 197), но заедно с това, от контекста на споменаване, че Симеон е трети син на княз Борис, става ясно, че той познава приписката и приравнява Владимир с Расате. Все пак Иречек изпитва съмнения в това (Иречек 1878, 194, 197, бел. 13. Вж. за това и у Иванов 1933, 626). В посмъртното, с поправки и добавки на автора, издание на неговата история той изрично отбелязва за приписката: *Тук не се споменава Борисовият син Владимир, nota bene* (Иречек 1978, 175, бел. 16).

Преди да бъде пристъпено към анализ на проблема, ще бъдат представени вариантите, с които името присъства в изворите и в които владетелят е споменават по име. В гръцките текстове името му се открива във вариантите Влаδίμυρος, Владιμυρός, Владιμυρος, Владιμєr. Обичайно в латинските извори името му отсъства, като изключение правят само Фулденските анали, където той е представен като *Laudomur* (вж. Moravcsik 1958, 90; Божилов 2017, 68, бел. 2). В старобългарското „Сказание за железния кръст“, текст почти синхронен на събитията, името му е предадено като *Володимєръ* (Калоянов, Спасова, Моллов 2007, 178) или точно като *Владимиръ* (Снегаров 1955, 226; Христов 2011, 24).

³ Тук В. Гюзелев прави и уточнението, че *редом със славянското име Владимир, той носел и българското Расате* (Божилов, Гюзелев 1999, 222).

При представените варианти на името, присъстващи в разнородните по произход извори, прави впечатление, че с изключение на Фулденските анали, където вероятно е представено опосредствено чуто името на владетеля, всички останали стоят твърде близо до Владимир и явно представят именно него, а не друго име. От тази гледна точка не може да се говори за възможност владетелят да е имал и друго име, различно от Владимир. Дори доста различаващият се от другите варианти на транскрибиране латински вариант *Laudomir* стои много далече от възможността в него да бъде открито името *Rasate* и да се търси последното в него, би било равно на свръхинтерпретация. Липсват достоверни данни за негово двойно име (вж. Георгиев 2017, 136 – 137).

За да се добие пълна представа за цялата ситуация около името на владетеля, управлявал между княз Борис и цар Симеон, трябва да бъде представен в пълнота и източникът, създал проблемите около двойното име на владетеля – приписката от Чивидалското евангелие. Тя, в своята цялост, е публикувана за първи път на български език от Йордан Иванов през 1933 г. (Иванов 1933). Намира се на листи 3^v и 4, като интересуващият ни текст се намира на лист 3^v и е следният:

Hic sunt nomina de Bolgaria inprimus rex illorum Mihahel. et eius. Dox. Et alius frater eius Gabriel et uxor eius. Maria. et filius eius Rasate. et alius Gab'riel. et tercius filius Simeon. et quartus filius. Iacob. et filia eius dei ancilla. Praxi. et alia filia eius. Anna. Zergobula f. is (Иванов 1933, 630).

А в превод на Й. Иванов и поправки и допълнения на В. Гюзелев гласи:

Тук са имената от България. На първо място техният княз Михаил и брат му Докс, и другият му брат Гавриил, и жена му Мария, и синът му Расате, и другият Гавриил, и третият син Симеон, и четвъртият син Яков, и дъщеря му раба Божия Пракси, и другата му дъщеря Анна. Зергобула [ичиргу боила] Стасис (Иванов 1933, 630; Гюзелев 2006, 59).

За време на написване на приписката след публикацията на Й. Иванов убедително се е утвърдила годината 867 (Иванов 1933, 631 – 633).

Към момента други сигурни данни за роднини на княз Борис, различни от споменатите в приписката, има само за Симеон – бъдещият първи български цар (упр. 893 – 927, цар от 913 г.) (вж. напр. Божилов 1983; Лешка 2017), брат му Докс (Златарски 1984; Иванов 1933, 633) и втората му дъщеря Анна (Гюзелев 1967). Другите членове на семейството на княза-покръстител не присъстват в познатите ни наративи или надписи от епохата.

Проблемът с отъждествяването на присъстващия в приписката, първи

по ред сред синовете на княз Борис, Расате с владетеля Владимир се състои в няколко взаимноотричащи се пункта:

1. И Владимир, и Расате са имена, принадлежащи към езическата антропонимия, т.е. няма как езическо име след получаване на светото кръщение да бъде заменено с друго езическо име.

2. През 867 г. (868 или 869, както е според по-старите изследвания (вж. Иванов 1933, 631 – 632), когато българската делегация е преминала през манастира, намиращ се някъде в Северна Италия, и по поръчение на Сондоке е направена приписката, България и нейното население вече са в лоното на християнството. По тази причина в приписката не би трябвало да присъства предполагаемото езическо име Расате, а на негово място трябва да стои „християнското“ Владимир.

3. Към времето на вписване на приписката името Владимир все още е тясно свързано с езическата антропонимия. Ще стане неизменна част от християнската повече от сто години по-късно, след кръщението на Рус и на нейния владетел Владимир, приел в светото кръщение името на тогавашния византийски василевс Василий (II) през 988 г., и преди всичко след канонизацията му.⁴

4. Немалко примери от епохата показват, че при получаване на кръщението не е задължителна смяната на името с такова, принадлежащо към набора на християнската (старозаветна, новозаветна или мартирна) антропонимия. Красноречиви примери за това могат да бъдат Сондоке, ръководител на българската делегация и инициатор за приписката, и неговите син Велегнев и дъщеря Каля/Калина, както и втората му жена Собеслава и ичиргу боила Стазис (Иванов 1933, 630; Гюзелев 2006, 59), ичиргу боила Мостич – един от най-приближените люде на цар Симеон и цар Петър в най-християнския период на Първото българско царство (Станчев и кол. 1955), пълководците на цар Самуил Кракра (Павлов 2012а) и Драгомъж (Павлов 2012б, 193) и много други.

Стъпвайки на изброените четири пункта, може с голяма доза увереност да се твърди, че няма възможност за тъждественост между владетеля Владимир и сина на княз Борис, вписан в приписката в Чивидалското евангелие като Расате. И двамата носят езически имена, което предполага, че са родени във времето преди покръстването, за разлика от другите синове

⁴ Самото време на канонизация на княз Владимир-Покръстител (упр. 978 – 1015 г.) е проблемно, като вероятно е станало не по-рано от края на XII в. (вж. Преображенский 2014).

на княз Борис, изброени в приписката и носещи библейски, старозаветни имена – Гавриил, Симеон и Яков, характерни за новопокръстени. Не е възможно Гавриил да е християнското име на Владимир, както предлага Й. Иванов като една от възможностите, разгледани от него (Иванов 1933, 633 – 634), тъй като два независими източника – „Сказание за железния кръст“ (Калянов, Спасова, Моллов 2007, 178) и „Мъченичество на 15-те Тивериопулски мъченици“ от Теофилакт Охридски (Θεοφύλ. Αὐχρίδ. Μαρτ., 36) са категорични, че Владимир е първи син на княз Борис.

За споменатата като „раба Божия“ Пракси е възприета тезата на Й. Иванов, че по този начин е означена като починала (Иванов 1933, 635), но по-вероятно изглежда предположението на В. Гюзелев, че тя, към момента на написване на приписката, е монахиня (Гюзелев 2006, 59, бел. 2).

В този случай, за обяснение на създалата се ситуация с наличието на двама синове на княз Борис, означени на различни места като първи, е възможно да се потърси в българското обичайно право и вътресемейните отношения и да се направят хипотетични предположения за липсата на Владимир в приписката.

За отправна точка на разсъжденията трябва да се използва приблизително установената възраст на княз Борис и членовете на семейството му към това време. Като най-добър репер за това може да послужи споменаването в приписката на бъдещия цар Симеон, като това е най-ранната му поява в изворите въобще. Въз основа на споменаването му тук и назоваването на Симеон от патриарх Николай Мистик в едно от писмата, адресирани до него, като *син на мира* (Nic. Const. Arch. Epist., 25; Гюзелев, Божилов 1981, 278; Божилов 1983, 33 – 34; Сукарев 2007, 141), става ясно, че той по това време е още в ранна детска възраст и е около 1 – 3 годишен. От това следва, че възрастовата разлика с посочения след него Яков е минимална. Как се стига до тази вероятна възраст на Симеон по време на написване на приписката? Приписката, както бе казано, е писана по заръка на някой от членовете на българското пратеничество до Папството през 867 г., а споменатият мир, чието дете се явява той, не може да бъде друг освен сключения с Византия през 864 г., след който започва и покръстването (Божилов 1983, 33). Така между двете събития се получава период от приблизително три години. Предвид появата в семейството на владетеля на поне още едно дете – на Яков, ако не и на Анна, се получава и предложената възраст.

На каква възраст са били изредените в приписката други деца не е ясно. Предвид това, че те все още се споменават сред домочадието на главата на семейството/княза, може да се предположи, че дори изредените първи поред деца, независимо от това, че е отдадено предпочитание към тези от мъжки пол, са явно все още най-много в юношеска възраст и принадлежат към тесния семеен кръг на владетеля. Иначе те биха били споменати отделно, заедно с техните семейства. Това дава някаква отправна точка за предположение, че в 70-те години на IX в., във времето, когато става християнин, княз Борис-Михаил е бил около 28 – 30-годишен.⁵

Данните от приписката и изложената тук вероятност само влизащите пряко в семейния кръг деца да са включени в нея дават възможност да се направи и още едно предположение по въпрос, стоящ не напълно решен още от времето на въвеждането ѝ като извор и първите интерпретации на тези няколко допълнително вписани реда на страниците на Чивидалското евангелие: това защо би могъл да отсъства Владимир сред изброените там деца на княз Борис.

Връщайки се обратно към традиционното право, трябва да споменем, че има два варианта на възприемане как е изглеждало семейството през българското Средновековие. Според традиционното схващане основната обществена единица е задругата (голямото семейство) (вж. Бобчев 1910, 487 – 516; Андреев, Ангелов 1972, 353 – 359), докато Н. Кондов, след сериозен анализ на наличните изворови данни, предлага друга възможност – че основна обществена единица в българското Средновековие е семейството (Кондов 1965).⁶ Последното се потвърждава и от данните на археологията, където основното жилище през периода – полуземлянката – би могло да приюти в себе си само едно малко семейство (вж. напр. Ваклинов, Станилов 1981; Атанасов, Йотов 1998), а не цялото голямо семейство, както това било при скандинавските народи (за скандинавските народи и произхождащите и разселилите се оттам култури вж. Русанова 1993; Vidal 2013). Независимо от това кой вариант ще бъде възприет, семейството като основна структурна единица съществува и стои в основата и на задругата (Бобчев 1910, 500; Маринов 1995, 50, 83, специално за жилищата – с. 84). При водещата роля на малкото семейство женитбата на някой от синовете го прави глава на

⁵ Минавайки по друг път и неизползвайки приписката, В. Сукарев стига до същия извод, че княз Борис към времето на покръстването е на възраст около 30 години (Сукарев 2007, 153).

⁶ При работата с етнографския материал неоченима помощ ми оказа проф. д-р М. Иванова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), за което ѝ изказвам сърдечна благодарност!

отделно семейство. Предвид това, че Владимир е най-големият син на княз Борис (виж „Сказание за железния кръст“ и „Мъченичество на 15-те Тивериопулски мъченици“ от Теофилакт Охридски), е възможно по времето, когато е направена приписката, той вече да е глава на собствено семейство и по тази причина да не е вписан сред членовете на тесния семеен кръг на владетеля.⁷ В приписката са споменати и братята на княз Борис, но техните семейства отсъстват, защото те не се явяват преки членове на семейството на владетеля. Това може да е и вероятната причина за „пропускането“ на Владимир в приписката.

Съхранилите се сведения от българското обичайно право дават и още една възможност, която би могла да бъде разглеждана като причина Владимир да не присъства сред членовете на семейството на княз Борис, вписани в приписката. Такава може да бъде открита в някои разпоредби на традиционното наследствено право. Там, в изключително редки случаи, когато някой от наследниците е направил нещо, което твърде много е разгневило даващия наследството, т.е. е непрокопан, можело той да бъде лишен от наследство (Андреев, Ангелов 1972, 366)⁸, т.е. да се изключи от кръга на преките наследници. Възможно е самостоятелният и пълнолетен към това време Владимир⁹ с някои свои действия да е предизвикал гнева на княз Борис и по тази причина да е изпаднал в немилост пред него и този факт да е широкоизвестен сред приближените на владетеля, а това да е причина за липсата му в приписката и реда на синовете на княза. В този случай явно трябва да се прави разлика между вътресемейни отношения и наследяване на престола. В един късен етап от живота си княз Борис се оттегля от престола като оставя начело на държавата именно първородния си син Владимир (вж. Гюзелев 1969, 444 и сл.). Тогава явно страховете на бащата са се сбъднали и новият княз не е на висотата на най-високия държавен пост, който заема по правото на наследяването на първородния син. Възможно е именно за това да свидетелства и т.нар. „Анонимна хомилия“ от Клоцовия сборник, в която към неназования по име владетел,

⁷ Според В. Сукарев Владимир Расате е роден в края на 40-те или началото на 50-те години на IX в., а към 893 г., когато според него е починал, е на около 40 – 45 години (Сукарев 2007, 153).

⁸ От своя страна и византийската Еклога също предвижда обезнаследяване при провинили се в тежка неблагодарност спрямо своя родител (вж. Еклога 1965, 115, 126; Андреев, Ангелов 1972, 224).

⁹ За възрастта му по това време вж. авторите разсъждения по-горе плюс доводите в това отношение на Сукарев 2007.

към когото е насочена, са отправени множество упреци за потъпкване на Божиите закони (Анонимна хомилия 1995, 169 – 172), а според И. Добрев упреците са отправени към българският княз Владимир (Добрев 1983). От своя страна изпъкващият с дарбите и възможностите си не следващ по ред Борисов син Симеон е излизал на преден план като възможен избор за наследник на трона.¹⁰ Възрастта на Владимир и предположеното тук наличие при него на собствено семейство/домочадие биха могли да се разглеждат като причина за въвеждане на всеизвестната формула, присъстваща у Йоан Екзарх, че *И при българите отначало князете били [поставяни] по наследство – синът на мястото на бащата, и братът на мястото на брата* (Екзарх 2000, 159), т.е. не е задължително наследяването по пряка линия, а е възможно и от братя.

Приписката от Чивидалското евангелие представя собственото семейство на княз Борис към времето, когато е написана – 867 г. Изложените тук възможности за отсъствието на Владимир са хипотетични поради твърде оскъдните и противоречиви извори за този владетел. Съпоставката с изворите, отнасящи се за владетеля, управлявал между княз Борис и цар Симеон (навсякъде е назоваван единствено с името Владимир), и Расате – първият по ред сред синовете на княз Борис в приписката, показва, че няма как да са тъждествени и трябва да бъдат разглеждани като отделни личности.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCE:

Андреев 1992: Й. Андреев. Българските ханове и царе. Историко-хронологичен справочни. София: Изд. „Д-р. Петър Берон“, 1992.

Андреев, Ангелов 1972: М. Андреев, Д. Ангелов. История на българската феодална държава и право. София: Наука и изкуство, 1972.

Атанасов, Йотов 1998: Г. Атанасов, В. Йотов. Скала. Крепост от X – XI век до с. Кладенци, Тервелско. София: Pensoft, 1998.

Бакалов и кол. 1993: Г. Бакалов, П. Ангелов, Ц. Георгиева, Д. Цанев, Б. Боев, С. Грънчаров. История на България. За гимназиалната степен на общообразователните и професионалните училища. София: Булвест-2000, 1993.

Бобчев 1910: С. Бобчев. История на старобългарското право (лекции и изследвания). София: Печатница на П. М. Бъзайтов, 1910.

¹⁰ За някои аспекти от това доколко Симеон е изпъквал не само сред членовете на семейството си, а и в целия византийски свят по това време вж. Хрисимов 2018.

Божилев 1983: И. Божилев. Цар Симеон Велики (893 – 927): Златният век на Средновековна България. София: Отечествен фронт, 1983.

Божилев 2017: И. Божилев. История на средновековна България. Т. 2: Християнска България. Пловдив: Фондация „Българско историческо наследство“, 2017.

Божилев, Гюзелев 1999: И. Божилев, В. Гюзелев. История на България в три тома. Т. 1: История на средновековна България VII – XIV век. София: Анубис, 1999.

Ваклинов, Станилов 1981: С. Ваклинов, С. Станилов. Кладенци. Ранносредновековно българско селище. Варна: Изд. „Георги Бакалов“, 1981.

Гагова и кол. 2017: К. Гагова, Ан. Тонев, Ал. Кертин, Ю. Мишкова. История и цивилизации. 6. клас. София: Рива, 2017.

Георгиев 2017: С. Георгиев. Двойните владетелски имена от Първото българско царство. – В: Мартенски студентски четения. Сборник с материали от Шеста студентска научна конференция във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Т. 3. Н. Хрисимов и кол. (ред.). В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2017, с. 130 – 143.

Гильфердинг 1868: А. Ф. Гильфердинг. Собрание сочинений. Т. 1: 1. История сербов и болгар; 2. Кирилл и Методий; 3. Обзор чешской истории. Санкт-Петербург: печатня В. Головина, 1868.

Гюзелев 1967: В. Гюзелев. Коя е Анна от новооткрития двуезичен преславски надпис. – Исторически преглед, 1967, № 6, с. 82 – 88.

Гюзелев 1969: В. Гюзелев. Княз Борис Първи. България през втората половина на IX век. София: Наука и изкуство, 1969.

Гюзелев 2006: В. Гюзелев. Покръстване и християнизация на българите: Извороведческо изследване с приложение. София: Тангра ТанНакРа, 2006.

Гюзелев, Божилев 1981: В. Гюзелев, И. Божилев. България през последните три десетилетия на IX в. – В: История на България в четиринадесет тома. Т. 2: Първа българска държава. Д. Ангелов и кол. (ред.). София: БАН, 1981, с. 234 – 238.

Гюзелев и кол. 2012: В. Гюзелев, Р. Гаврилова, И. Стоянов, М. Лалков, Л. Огнянов, М. Радева. История и цивилизация за 11. клас. Задължителна подготовка. София: Просвета, 2012.

Добрев 1983: И. Добрев. Кои старобългарски текстове стоят най-близо до Кирило-Методиевия евангелски превод. – Старобългарска литература, 14, 1983, с. 3 – 9.

Златарски 1984: В. Златарски. Кой е бил Тудор черноризец Доксов? – В: В. Златарски. Избрани произведения в четири тома. Т. 2. П. Петров (ред.). София, 1984, с. 52 – 69.

Златарски 1994: В. Златарски. История на българската държава през средните векове. Т. 1, Ч. 2: От славянизацията на държавата до падането на Първото царство (852 – 1018). София: АИ „Марин Дринов“, 1994 (първо издание София, 1927 г.).

Иванов 1933: Й. Иванов. Българските имена в Чивидалското евангелие. – В: Сборник в чест на проф. Л. Милетич за седемдесетгодишнината от рождението му (1863 – 1933). София: Македонски научен институт, 1933, с. 626 – 638.

Иречек 1878: К. Иречек. История болгар. Одесса: Л. Нитче, 1878.

Иречек 1978: К. Иречек. История на българите с поправки и добавки от самия автор. София: Наука и изкуство, 1978.

Калоянов, Спасова, Моллов 2007: А. Калоянов, М. Спасова, Т. Моллов. „Сказание за железния кръст“ и епохата на цар Симеон. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2007.

Кондов 1965: Н. Кондов. За първичната обществена единица при селското население в средновековна България. – Исторически преглед, 1965, № 1, с. 70 – 83.

Лазаров и кол. 2001: И. Лазаров, И. Тютюнджиев, Р. Михнева, Л. Стоянов, М. Палангурски, В. Стойчева. История и цивилизация за 11. клас. В. Търново: Слово, 2001.

Лешка 2017: М. Лешка. Симеон Велики и Византия. Г. Филипова (прев.). София: Агата-А, 2017.

Маринов 1995: Д. Маринов. Българско обичайно право. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1995.

Михайлова и кол. 2017: Е. Михайлова, Ц. Георгиева, М. Каймакамова, Т. Борисова-Петрова, Н. Дюлгерев. История и цивилизации. 6. клас. София: Просвета-Плюс, 2017.

Мутафчиев 1992: П. Мутафчиев. История на българския народ. София: БАН, 1992 (първо издание София, 1943 – 1944 г.).

Павлов 2012а: П. Павлов. Кракра. – В: Й. Андреев, И. Лазаров, П. Павлов. Кой кой е в средновековна България. София: Изток-Запад, 2012, с. 404 – 405.

Павлов 2012б: П. Павлов. Драгомъж. – В: Й. Андреев, И. Лазаров, П. Павлов. Кой кой е в средновековна България. София: Изток-Запад, 2012, с. 193.

Павлов и кол. 2002: П. Павлов, А. Николов, М. Делев, М. Босева. История за 8. клас. София: Просвета, 2002.

Павлов и кол. 2017: П. Павлов, А. Николов, Р. Гаврилова, М. Босева. История и цивилизации за 6 клас. София: Просвета, 2017.

Пенин, Кушева 2009: Р. Пенин, Р. Кушева. Човекът и обществото за 4. клас. София: Булвест-2000, 2009.

Преображенский 2014: А. С. Преображенский. Владимир (Василий) Святославич [онлайн]. В: Православная энциклопедия. Под редакцией Патриарха Московского и Всея России Кирилла. Т. 8. Москва, 2004, с. 690 – 718. Достъпна на <http://www.pravenc.ru> [05.08.2019 г.].

Русанова 1993: И. П. Русанова. Вельбарская культура. – В: Археология СССР. Т. 13: Славяне и их соседи в конце I тысячелетия н.э. – первой половине I тысячелетия н.э. И. П. Русанова, Э. А. Сымонивич (ред.). Москва: Наука, 1993, с. 183 – 191.

Рънсиман 1993: С. Рънсиман. История на Първото българско царство. М. Пипева (прев.). София: Изд. „Иван Вазов“ / Силует, 1993.

Снегаров 1955: И. Снегаров. Старобългарският разказ „Чудо на св. Георги с българина“ като исторически извор. – Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“, 4 (30), 1954 – 1955, с. 217 – 241.

Станчев и кол. 1955: С. Станчев, В. Иванова, М. Балан, П. Боев. Надписът на Чъргубиля Мостич. София: БАН, 1955.

Стефанов 1995: П. Стефанов. Юлиан Отстъпник и Владимир-Расате. – В: 1100 години Велики Преслав. Великопреславски научен събор (16 – 18 септември 1993 г.). Т. 1. Т. Тотев и кол. (ред.). Шумен: ВПИ „Константин Преславски“, 1995, с. 227 – 239.

Сукарев 2007: В. Сукарев. Към изясняване въпроса с малолетието на кан Маламир и предположения за възрастта на други представители на Крумовата династия от IX век. – Исторически преглед, 2007, № 5 – 6, с. 135 – 155.

Трифонов 1927: Ю. Трифонов. Достоверен ли е разказът за ослепяването на Борисовия син Владимир? – Училищен преглед, 1927, № 5 – 6, с. 864 – 890.

Фол и кол. 1996: А. Фол, Й. Андреев, В. Мутафчиева, Р. Гаврилова, И. Илчев. История за 11. клас. София: Анубис, 1996.

Хрисимов 2018: Н. Хрисимов. За понятието *emiargos* и цар Симеон (на база два типа негови печати). – В: Симеонова България в историята на европейския югоизток: 1100 години от битката при Ахелой. Т. 2. Н. Кънев, П. Павлов, А. Николов (съст.). В. Търново: Фабер, 2018, с. 145 – 163.

Христов 2011: Я. Христов. Щрихи към „Сказание за железния кръст“. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2011.

Шафарик 1847: П. Шафарик. Славянския древности. Т. 2, Кн. 1. Москва: Унив. тип., 1847.

Leszka, Marinow 2015: M. Leszka, K. Marinow. Carstwo Bułgarskie. Polityka – społeczeństwo – gospodarka – kultura, 866 – 971. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2015.

Moravcsik 1958: Gy. Moravcsik. Byzantinoturcica. II. Sprachreste den Türkenvölker in den byzantinischen Quellen. Berlin: Akademie-Verlag, 1958.

Runciman 1930: S. Runciman. A History of the First Bulgarian Empire. London: G. Bell & Sons, 1930.

Vidal 2013: T. Vidal. Houses and Domestic Life in the Viking Age and Medieval Period: Material Perspectives from Sagas and Archaeology. PhD thesis, University of Nottingham, 2013 [online]. In: University of Nottingham. Accessible at <http://eprints.nottingham.ac.uk> [05.08.2019].

АНТИЧНИ И СРЕДНОВЕКОВНИ ИЗВОРИ/ ANTIQUAE AND MEDIEVAL SOURCES:

Анонимна хомилия 1995: Анонимна хомилия. – В: Слова на светлината. Творби на старобългарски писатели от епохата на св. княз Борис, цар Симеон и св. цар Петър. И. Добрев, Т. Славова (прев., съст.). София: Агато, 1995, с. 169 – 172.

Екзарх 2000: Йоан Екзарх. Шестоднев. Второ, прецизирано издание. Превод от старобългарски, въстъпителна студия и коментар проф. Николай Цв. Кочев. София: Хейзъл, 2000.

Эклога 1965: Эклога. Византийский законодательный свод VIII века. Е. Э. Липшиц (перев., ред.) – В: Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы. М. Н. Тихомиров и кол. (ред.). Москва: Наука, 1965.

Nic. Const. Arch. Epist.: Nicolai Constantinopolitani Archiepiscopi. Epistolae. 25. Ad eundem. – В: Извори за българската история. Т. 8: Гръцки

извори за българската история. Т. 4. И. Дуйчев и кол. (съст., ред.). София: БАН, 1961, с. 281 – 284.

Θεοφύλ. Αχρίδ. Μαρτ.: Θεοφύλακτος Αχρίδος. Μαρτύριον των αγίων ενδόξων ιεροματύρων ιε΄ των εν Τιβεριουπολει... – В: Извори за българската история. Т. 30: Гръцки извори за българската история. Т. 9, Ч. 2. И. Илиев (съст., прев.). София: БАН, 1994, с. 42 – 79.

Correspondence address:

Nikolay Hrissimov – Chief Assist., PhD

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Faculty of History

Chair of Ancient and Medieval History

5003 Veliko Tarnovo

2, Teodosiy Tarnovski Str.

E-mail: hrissimov@mail.bg

ACTA MUSEI VARNAENSIS
XIII-2

**ИСТОРИЯ И КУЛТУРА
НА БЪЛГАРИЯ И БЪЛГАРИТЕ (IX – XIX В.)**

Исторически изследвания и археологически приноси
в памет на проф. д-р Валентин Плетнъов

Българска
Първо издание

Главен редактор проф. д.и.н. Иван Русев

Редакционна колегия:

проф. д.и.н. Иван Русев

доц. д-р Валери Йотов

гл.ас. д-р Игор Лазаренко

гл.ас. д-р Мария Манолова

Технически редактор Кольо Хубенов

Издателство ОНГЪЛ

ISBN 978-619-7373-68-4

Варна, 2019 г.